8. Cobolieva S. Akademichna prokrastynatsiia yak psykhologo-pedahohichna problema [Elektronnyi resurs] / S. Sobolieva // Humanistranyi visnyk Derzhavnoho vyshchoho navchalnoho zakladu «Pereiaslav-Khmelnytskyi derzhavnyi pedahohichniy universytet imeni Hryhoriia Skovorody». Pedahohika. Psykhohihiia. Filosofiia. – 2014. – Vyp. 34. – S. 190–197. – Rezhym dostupu : http://nbuv.gov.ua/UJRN/gvpdpu_2014_34_26

9. Iamnytskyi V. M. Rozvytok zhyttietvorchoi aktyvnosti osobystosti: teoriia ta eksperyment : monohrafiia / V. M. Iamnytskyi. – Odesa : PNTs APN Ukrainy ; SVD Cherkasov M. P., 2006. – 362 s.

G. V. Rud STUDYING THE PHENOMENON OF PROKURTINATION IN THIS ATTITUDE

A theoretical generalization and experimental study of manifestation of procrastination in adolescence are presented in this paper. The problems of procrastination in adolescence acquires a special scientific and practical relevance in the current standard of a successful person. Procrastination is a voluntary, irrational postponement of desired actions for a certain period, regardless of the consequences. Currently there is no unambiguous understanding of whether procrastination is a tendency, or it is just a special state of personality or a specific attribute of the psyche of a specific person. Procrastination is usually manifested in activity, the result of which is very important for the individual. The increased significance of the result, which determines the situation of its assessment as stress, can be caused by such phenomena as anxiety, motivation to succeed, motivation to avoid failures.

It was investigated that procrastination among the students is much larger than among the working people; procrastination can be caused by high personal anxiety, as well as high motivation to avoid failures; Motivation to succeed has no influence on procrastination. The results of the research did not reveal significant gender differences in the manifestation of procrasticization; therefore, it can be assumed that manifestations of procrastination are mostly caused by personality traits, rather than gender identity. Overcoming the negative manifestations of procrastination of a person and forming a productive attitude to the him/herself is possible through the implementation of a comprehensive psycho-correction system.

Key words: procrastination, adolescence, anxiety, motivation for success, motivation for avoiding mischief, results of activity.

УДК 159.922-057.875(045)

О. В. СЕЧЕЙКО

DOI: https://doi.org/10.35619/prap_rv.vi12.73

ДИНАМІКА ПРОГНОЗУВАННЯ ПЕРСОНАЛЬНОГО ПРОФЕСІЙНОГО МАЙБУТНЬОГО СТУДЕНТАМИ-ПСИХОЛОГАМИ

Стаття присвячена аналізу питань, пов'язаних з процесом професійного становлення та ідентифікації студентів-психологів. На основі результатів емпіричного дослідження визначені пріоритети студентів щодо власної професійної реалізації та основні тенденції прогнозування персонального професійного майбутнього на різних етапах навчання. Також проаналізований зв'язок виявлених тенденцій з особливостями мотивації та ціннісними орієнтаціями студентів-психологів. Отримані результати дослідження і виявлені тенденції підтверджують необхідність актуалізувати дії, спрямовані на вдосконалення професійної підготовки майбутніх психологів, особливо в питаннях їх особистісних трансформацій, які мають суттєвий вплив на якість процесу професійної ідентифікації.

Ключові слова: психолог, професійна підготовка, професійні якості, професійна спрямованість, мотиви навчання, професійна ідентифікація, Я-образ.

Статья посвящена анализу вопросов, связанных с процессом профессионального становления и идентификации студентов-психологов. На основе результатов эмпирического исследования определены приоритеты студентов относительно своей профессиональной реализации и основные тенденции прогнозирования персонального профессионального будущего на разных этапах обучения. Также проанализирована связь выявленных тенденций с особенностями мотивации и ценностными ориентациями студентов-психологов. Полученные результаты исследования и выявленные тенденции подтверждают необходимость актуализировать действия, направленные на совершенствование профессиональной подготовки будущих психологов, особенно в вопросах их личностных трансформаций, которые имеют существенное влияние на качество процесса профессиональной идентификации.

Ключевые слова: психолог, профессиональная подготовка, профессиональные качества, профессиональные ориентиры, мотивы обучения, профессиональная идентификация, Я-образ.

Постановка проблеми. Підготовка висококваліфікованих кадрів є однією з найважливіших проблем будь-якого розвиненого суспільства. Функціонування і вдосконалення системи професійного навчання і освіти вимагає відповідного наукового, зокрема, психологічного забезпечення. Найважливішою психологічною проблемою, яка має бути усебічно досліджена в цьому контексті, є проблема становлення особистості професіонала.

Розглядаючи проблему, прогнозування персонального професійного майбутнього студентами-психологами, важливо говорити про те, що професія психолога відноситься до групи соціономічних професій [5]. Відмічаючи специфіку цієї групи професій, можна говорити про те, що професії, які відносяться до класу соціономічних, мають нечіткі, розмиті межі. Саме нечіткість та швидка зміна вимог соціуму до психолога, ускладнюють формування реалістичних уявлень про своє професійне майбутнє у майбутнього професіонала, як на етапі вибору професії, так і на етапі оволодіння нею. Психологу недостатньо володіти тільки психологічними знаннями, методиками, техніками. Специфіка професії психолога така, що особливі вимоги пред'являються також і до особи психолога, оскільки рівень і якість професійної майстерності, успішність професійної діяльності психолога багато в чому визначаються не лише рівнем володіння психологічними знаннями, але і залежать від особливостей розвитку його особистості [1]. У зв'язку з цим, в контексті проблем професійної діяльності психолога обговорюються не лише питання, що стосуються змісту діяльності психолога, але і питання, пов'язані з вивченням особистісних особливостей психолога.

В умовах сучасного суспільства особливого значення набуває проблема професійної мотивації, вирішення якої, сприятиме формуванню нового суб'єкта професійної діяльності: компетентного, мобільного, орієнтованого на рішення важко прогнозованих завдань, відповідального, такого, що має стійку систему духовних і моральних цінностей [3]. Особлива увага педагогів і психологів спрямована на вивчення умов розвитку професійної мотивації в період навчання у ВНЗ, які сприятимуть підвищенню інтересу студентів до предметів спеціалізації, активного засвоєння професійно-важливих знань, умінь і навичок, інтеграції їх в єдину внутрішню професійну реальність [2].

Вивчаючи уявлення про зміст діяльності психолога, дослідники відмічають, що основні елементи професійної психологічної картини світу складаються у психолога в початковий період професійного самовизначення особистості і надалі не зазнають значних якісних змін по мірі професійної соціалізації [4]. Науковці вважають, що професійний світогляд студентів-психологів формується на перетині науково-теоретичного і життєво-практичного пізнання психічної реальності, відрізняється внутрішньою суперечністю, еkleктизмом, використанням буденних схем інтерпретації і стереотипізованістю [6].

Деякі вчені відмічають, що абітурієнт-психолог не має чіткого уявлення про майбутню професійну діяльність, характеризується відсутністю розуміння і усвідомлення її завдань і засобів. Наявний образ професійної діяльності у студентів, дифузний, неструктурований і багато в чому нереалістичний [1]. Згідно з дослідженнями, серед студентів досить поширеною є тенденція до свідомої відмови від самореалізації в якості психолога через невизначеність змісту і відсутність алгоритмів професійних дій [5]. У зв'язку з цим виникає необхідність пошуку шляхів допомоги і супроводу професійного становлення психологів. Враховуючи вище зазначені аспекти професійної підготовки психологів, вважаємо дослідження, спрямоване на прогнозування персонального професійного майбутнього студентами-психологами актуальним і практично значущим.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній вітчизняній психології є чимало досліджень, присвячених різноманітним психологічним аспектам професійної діяльності і професіоналізації особистості загалом (Е. Зеєр, Є. Климов, Т. Кудрявцев, С. Максименко, А. Маркова, Л. Мітіна, Ю. Поваренков, М. Пряхніков, В. Рибалка, Д. Сьюпер, Т. Титаренко, В. Шадріков, С. Шандрук та ін.) і професійного становлення майбутніх психологів зокрема (Г. Абрамова, І. Андрійчук, О. Бондаренко, Ж. Вірна, Л. Помиткіна, Н. Коломінський, І. Мартинюк, В. Панок, Н. Пов'якель, Н. Пророк, В. Семиченко, Л. Уманець, Н. Чепелева, Н. Шевченко, Л. Шнейдер та ін.). У контексті цієї проблематики досить багато робіт присвячено питанням вивчення почуття ідентичності у психологів і сформованості Я-образу [1]. Я-образ, уявлення людини про себе, є важливою детермінантою професійного становлення особи. Проте питання щодо уявлення майбутніх психологів власного професійного майбутнього та планування своєї професійної реалізації висвітлено недостатньо і потребує подальшого вивчення [7].

Формулювання цілей статті. Метою нашої роботи є аналіз виявлених в ході емпіричного дослідження тенденцій щодо прогнозування студентами – психологами персонального

професійного майбутнього на різних етапах навчання та зв'язку виявлених тенденцій з особливостями мотивації та ціннісних орієнтацій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Період професійної підготовки, як початок входження людини в професійну діяльність, є одним з найважливіших етапів формування особистості і характеризується не лише активним оволодінням професійними знаннями, уміннями і навичками, але і значними змінами в мотиваційній сфері особистості, формуванням специфічних професійних мотивів, установок і ціннісних орієнтацій [4]. Гіпотеза нашого дослідження виходила з припущення, що прогнозування персонального професійного майбутнього студентами-психологами мають суттєві відмінності в залежності від року навчання, цінностей та мотивації навчання. У статті здійснено аналіз даних пролонгованого дослідження перевірки визначеної гіпотези. Виходячи з поставленої мети, ключовими завданнями нашого дослідження було:

- визначення пріоритетів щодо майбутньої професійної реалізації;
- оцінка студентами – психологами власних професійних можливостей на різних етапах навчання;
- виявлення особливостей мотивації до навчання у студентів – психологів різних курсів;
- визначення особливостей ціннісних орієнтацій у студентів-психологів різних курсів.

У ході проведення емпіричного дослідження ми застосували такі методи як анкетування та психодіагностичний. Авторська анкета була розроблена з метою визначити пріоритети щодо перспектив професійної реалізації та оцінки власних можливостей студентами – психологами на різних етапах навчання. Також вона виявляє основні мотиви навчання та вступу на факультет психології, рівень оцінки студентами своїх здібностей, і низку взаємопов'язаних факторів, що мають відношення до навчання та уявлення свого професійного майбутнього студентами-психологами. Анкета складається з 20 питань, що сформульовані у вигляді тестових запитань, але в деяких випадках з можливістю дати свій варіант, або розгорнуту відповідь. Психодіагностичний метод був реалізований за допомогою таких методик: морфологічний тест життєвих цінностей (В.Ф.Сопов, Л.В.Карпушина); методика вивчення мотивації навчання у ВНЗ (Т.І. Ільїна) методика вивчення мотивів навчальної діяльності (модифікація А.А.Рєана, В.А.Якуніна).

Дослідження проводилось в Національному авіаційному університеті на кафедрі авіаційної психології. Вибірка складається з 135 студентів-психологів денної форми навчання В ході дослідження було опитано 48 першокурсників, 40 третьоккурсників і 47 студентів четвертого курсу.

Розглянемо узагальнені результати анкетування студентів 1, 3 та 4 курсів. Вони яскраво демонструють, що більша частина студентів планує працювати за спеціальністю, (54%,52%,61%), але значна частина ще не визначилась. Як і очікувалося, найбільше студентів, що не визначилися на першому курсі, а найменше – на четвертому (39%,30%,25%). Існує певний відсоток тих, хто не збирається працювати психологом. До причин відмови від роботи за спеціальністю у майбутньому, можна віднести: те, що психологія не забезпечує фінансову стабільність 10%,10%,19%, інтерес до іншої спеціальності 10%,10%,21%, низький рівень розвитку психології в Україні 8%,17%,14%. Із зростанням обізнаності у професії росте кількість студентів з визначеним явленням професійного майбутнього. Найбільше бажаючих працювати за спеціальністю на четвертому курсі, і їх кількість гіпотетично може збільшитись протягом п'ятого курсу. Найвищі показники третього курсу стосовно небажання бути психологом, ми пояснюємо особливістю вибірки, на третьому курсі присутня досить виражена цінність матеріального заохочення, а серед причин відмови від спеціальності переважає низький рівень розвитку психології в нашій країні(17%). Також серед них значний відсоток (30%) вважає, що професійна успішність полягає перш за все у високих прибутках. Це на нашу думку говорить про те, що третьоккурсники не вважають психологію такою спеціальністю, яка зможе забезпечити їм фінансову стабільність, принаймні у рамках нашої країни.

Аналізуючи результати анкетування помітно, що серед першокурсників більшість (73%) обрала професію через власну зацікавленість і орієнтуючись на власну думку, це є позитивною тенденцією, адже сприяє більш усвідомленому та відповідальному ставленню до навчання в майбутньому.

Варто підкреслити, що вагома кількість студентів вважає найбільш значущим самоосвіту яка стимулюється бажанням професійного зростання 41%,60%,51%. Таких студентів більше на третьому курсі. На нашу думку, це ілюструє підвищення відчуття відповідальності за якість свого професійного становлення. Також у контексті прогнозування професійного майбутнього, вважаємо за доцільне, привести порівняння за рівнем бажаної активності професійної реалізації студентами після навчання.

Після завершення навчання, певна кількість студентів (1 курс – 39%, 3 курс – 20%, 4 курс – 19%) будуть прагнути до найвищих досягнень та намагатимуться стати відомими та авторитетними спеціалістами. Кількість студентів, що займають таку активну позицію зменшуються послідовно від першого до четвертого курсу. Це можна пояснити несформованим уявленням про професію у першокурсників. Деяких приваблює керівна посада, цей фактор є майже стабільним для студентів всіх курсів: 8%, 12%, 8% відповідно. Деякі більша кількість бажає мати легку та спокійну роботу, щоб залишалось достатньо сил і часу для особистого життя (10%, 17%, 12%). Популярним є бажання мати власну справу і ні від кого не залежати (33%, 55%, 57%). Виражене бажання бути незалежними у професійному майбутньому на 3 та 4 курсах ми пов'язуємо з усвідомленням власних можливостей і наявністю професійних знань.

Як виявилось при аналізі результатів анкетування, існують такі, що хочуть мати надійну фінансову опору, щоб не працюючи жити комфортно (12%, 22%, 17%), що свідчить про нечіткий образ професійного майбутнього у певної кількості студентів.

Серед мотивів вибору спеціальності домінує, бажання розібратись в собі і людях (39%, 55%, 44%), і лише потім – допомога людям. Виходячи з вище зазначеного, можна сказати що значний відсоток студентів обирали майбутню професію з метою розібратись у собі та задовольнити свої психологічні потреби. Орієнтуючись на дослідження в даній темі, можна сказати, що такі мотиви вибору психології, свідчать про нечітке уявлення абітурієнтів про своє професійне призначення і відсутність ясного образу себе в професії. Також це пояснюється специфікою підліткового та раннього юнацького віку і бажанням отримати психологічну консультацію для себе. Такий стан речей говорить про неясність уявлення студентів про характер і зміст діяльності психолога, та про наявність у суспільстві міфологізованого уявлення про психологів і психологію.

Основною метою навчання виявилось бажання отримати базу для професійного зростання та реалізації (66%, 52%, 48%), незначна частина має на меті отримати документ про вищу освіту 14%, 27%, 29%. Варто відмітити, що для більшості, навчання мало позитивний вплив на їх інтерес до психології, і у ході навчання вони переконались в тому, що обрали відповідну своїм інтересам спеціальність (60%, 55%, 51%). Незначна кількість студентів відзначили розчарування у професійному виборі (3%, 12%, 2%).

Для виявлення мотивів навчання та порівняння їх з результатами анкетування ми використали методику «Вивчення мотивації навчання у ВНЗ Т.І. Львівської». Порівняння середніх показників мотивації навчання у студентів різних курсів розподілилися таким чином: здобуття знань 7,3; 7,0; 7,0; отримання диплому 6,9; 6,6; 6,1; оволодіння професією 5,9; 4,4; 5,1. Більш розширене уявлення про мотиви навчання дають результати за методикою мотивів навчальної діяльності у модифікації А.А.Рєана та В.А.Якуніна. З таблиці видно, що найвищі показники у студентів 1 курсу. Це можна пояснити тим, що першокурсники нещодавно почали навчання і в них ще не сформувалася ієрархія мотивів навчальної діяльності. Через це вони високо оцінюють майже всі мотиви. На третьому і четвертому курсі, мотиви отримання диплому і стати висококваліфікованим спеціалістом, також мають приблизно однакові показники (див.табл.1).

З нашої точки зору, на третьому курсі існує більш позитивна тенденція відносно ефективності професійного становлення, тому, що відносно високі показники мають мотиви інтелектуального задоволення і отримання глибоких, ґрунтовних знань. Така ж тенденція прослідковується і на четвертому курсі, але тут високі показники має і мотив забезпечення успішної професійної діяльності в майбутньому. Варто відзначити, що найбільшого значення серед усіх мотивів, студенти-психологи четвертого курсу, надають мотиву- успішно продовжити навчання на подальших курсах, даний мотив має найвищий показник серед всієї вибірки. Це можна пояснити особливістю навчального процесу наприкінці четвертого курсу, студенти хвилюються через здачу дипломних робіт і вступу на магістратуру. Отже, дослідження показало, що багато з тих, хто поступає на спеціальність «психологія», обмежують цілі своєї професійної діяльності вирішенням особистих проблем. Немає сумнівів у тому, що шлях професійного становлення, який затримується в рамках «вирішення особистісних проблем», буде вкрай непродуктивним.

Отже, незважаючи на виявлені позитивні тенденції щодо професійної мотивації студентів, вважаємо за необхідне визначити й негативні, які потребують особливої уваги та корекції: найвагомішими мотиваторами вибору професії психолога для студентів є часто зовнішні несуттєві атрибути; вибір майбутньої професії не завжди відбувався самостійно і усвідомлено; найбільше професія психолога приваблює студентів своєю незвичайністю та ексцентричністю; у процесі навчання психологи очікують оволодіти техніками, які допоможуть вирішувати особисті проблеми в різних сферах життя; після закінчення університету психологія не обов'язково має стати основною спеціальністю для третини опитаних студентів.

Таблиця 1

**Розподіл показників значущості мотивів навчальної діяльності досліджуваних студентів
(n=135)**

Середні значення за показниками мотивів навчальної діяльності			
Мотиви навчальної діяльності	1 курс	3 курс	4 курс
Стати висококваліфікованим спеціалістом	6.1	5.7	5.5
Отримати диплом	6.2	5.5	5.5
Успішно продовжити навчання на подальших курсах	6.02	5.3	6.5
Успішно навчатися, здавати екзамени на «добре» та «відмінно»	5.9	5.1	4.5
Постійно отримувати стипендію	4.2	4.5	4.6
Отримати глибокі і ґрунтовні знання	5.9	5.7	5.5
Бути постійно готовим до занять	5.3	4.3	4.5
Не запускати предмети навчального циклу	6.1	4.8	4.5
Не відставати від сокурсників	5.3	3.8	4.1
Забезпечити успішність майбутньої проф. діяльності	5.9	5.2	5.6
Виконувати педагогічні вимоги	5.6	3.7	4.4
Досягти поваги викладачів	5.4	4.5	4.3
Бути прикладом для сокурсників	5.6	3.2	3.5
Досягти схвалення батьків і оточуючих	5.2	4.3	4.1
Уникнути засудження і покарання за погане навчання	4.6	3.8	3.7
Отримати інтелектуальне задоволення	5.8	5.5	5.7

Вивчення динаміки ціннісних орієнтацій студентів-психологів різних курсів є надзвичайно інформативним з точки зору оцінки їх особистісної трансформації. Результати зазначеної динаміки представлені в таблиці 2.

Таблиця 2

**Розподіл середніх показників актуальних цінностей у студентів-психологів різних курсів
за методикою МТЖЦ (n=135)**

Цінності	Розвиток себе	Духовне задоволення	Креативність	Активні соціальні контакти	Престиж	Досягнення	Матеріальне положення	Збереження індивідуальності
1 курс	6.5	6.2	6.7	6.2	5.7	6.08	5.7	6.6
3 курс	4.9	4.6	5.1	4.6	4.6	4.7	5.4	5.2
4 курс	4.9	5.1	5.9	4.9	4.7	4.8	5.1	5.4

Варто відзначити поступове зниження рівня значущості цінності матеріального положення, від першого до четвертого курсу. Це може пояснюватись тим, що для першокурсників високий матеріальний статок може розцінюватись, як привід до росту відчуття особистісної значущості та підвищення самооцінки.

Студенти четвертого курсу не знецінюють важливості фінансового фактору, а просто мають більш реалістичні та сформовані погляди на економічну ситуацію та стан психології в країні. Саме це, на нашу думку, вплинуло на їх ставлення до фінансово-професійного питання.

Результати першого курсу перевищують середні показники по всім шкалам і суттєво відрізняються від інших курсів. Варто відзначити домінування серед інших такої цінності, як збереження власної індивідуальності. Це може свідчити про прагнення побудувати процес освіти так, щоб він максимально відповідав усім особистим запитам, бажання бути оригінальним, демонструвати свої життєві принципи. Характерною є також екзальтованість поведінки. Період навчання на першому курсі, характеризується активною комунікативною та емоційною взаємодією між студентами, відбувається активний пошук в собі якостей, що відповідають професії, студенти намагаються зрозуміти, що вони можуть, а що ні [7]. Нечіткі уявлення про майбутнє, емоційність, переймання через свій статус серед інших, хитке уявлення щодо своїх можливостей призводять до

різноплановості цілей та надання великого значення всім цінностям. Слід відзначити, що студенти всіх курсів орієнтовані одночасно як на духовно-моральні, так і егоїстично-прагматичні цінності.

Також нами була визначена пріоритетність різних сфер життя у досліджуваних студентів. Середні значення даного параметру представлені в таблиці 3.

Таблиця 3

Динаміка трансформації у студентів різних курсів пріоритетних сфер життя за методикою МТЖЦ (n=135)

Групи респондентів	Середні значення пріоритетності різних груп цінностей					
	професійне життя	освіта	сімейне життя	суспільна активність	захоплення	фізична активність
1 курс	6,2	6,1	6,8	6,1	6,8	5,7
3 курс	5,1	4,4	5,7	4,5	5,7	4,3
4 курс	5,1	4,4	5,6	5,1	5,9	4,5

З даних таблиці помітно, що результати першокурсників є найвищими. Для всіх курсів найпріоритетнішими є сфери сімейного життя та захоплення. Це говорить про те, що студенти надають значущості усьому, що пов'язане з родинним життям, вважаючи, що головне в житті - це благополуччя в сім'ї. Високі бали у сфері захоплення, ймовірно говорять про те, що студенти цінують свій особистий час, який вони можуть присвятити хобі, а також, можливо, вони відчувають брак такої можливості через перевантаження щоденними справами, пов'язаними з побутом та навчанням. На наш погляд - це цікаве поєднання пріоритетності, і воно часто характерно для тих, хто ще не почав власного сімейного життя [8].

Далі розглянемо пріоритетні напрями майбутньої професійної діяльності у студентів різних курсів. Існує певна кількість не визначених у цьому питанні студентів - більша їх кількість саме на першому курсі, що є досить логічним. Також серед першокурсників 12% досліджуваних збирається пов'язати своє професійне майбутнє з психологією спорту, цей показник значно вищий ніж у інших курсів. Така ж тенденція прослідковується із роботою в силових структурах. Серед четвертого і в меншій мірі третього курсів популярним є кадровий менеджмент та робота в бізнес-структурах. Також на третьому курсі, пріоритетною є медична спрямованість. Варто відмітити досить високі показники у сімейному консультуванні, дитячій психології.

Найбільше серед студентів тих, які хочуть займатися психотерапією і консультуванням. Даний вид психологічної діяльності переважає всі інші за популярністю, по всій досліджуваній вибірці. Друге місце посідає тренінгова робота, ще менше студентів обрало експертно-діагностичну діяльність. Найменша кількість студентів обрала викладацьку діяльність.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Отримані в ході дослідження результати підтверджують необхідність актуалізувати дії, спрямовані на вдосконалення професійної підготовки майбутніх психологів. Професійна підготовка психологів у вищому навчальному закладі має стати персоналізованим процесом формування у студента його професійної ідентичності. Як засвідчують виявлені в ході дослідження тенденції, найважливішими чинниками успішності цього процесу у студентів є 1) закріплення позитивної мотивації до професійного розвитку і подальшої професійної самореалізації; 2) реалістичність уявлень щодо можливих варіантів професійної діяльності та прогнозування персонального професійного майбутнього.

Перспективними напрямками подальших досліджень вважаємо створення та апробацію оновленої моделі професійної підготовки психологів з врахуванням змістових і методичних аспектів, їх відповідності вимогам сучасності та максимальної орієнтації на розкриття потенціалу кожного студента.

Список використаних джерел

1. Андрійчук І. П. Дослідження особливостей Я-концепції майбутніх практичних психологів / І. П. Андрійчук // Практична психологія та соціальна робота. – 2001. – № 8. – С. 11–13.
2. Вірна Ж. П. Мотиваційно-сміслова регуляція у професіоналізації психолога : дис. ... д-ра психол. наук : 19.00.01 / Ж. П. Вірна. – Луцьк, 2004. – 438 с.
3. Дмитренко А. К. Мотиваційні та світоглядні аспекти вибору професії психолога / А. К. Дмитренко // Практична психологія та соціальна робота. – 2012. – № 4. – С. 31–55.

4. Кадикова Т. А. Сенс життя і динаміка ціннісних орієнтацій студентів-психологів / Т. А. Кадикова // Наукові записки. Психологія і педагогіка. – Острог, 2000. – Вип. 1 – С. 161–166.
5. Панок В. Г. Реформування змісту, форм і методів підготовки практикуючих психологів як нагальна вимога суспільної практики / В. Г. Панок // Проблеми підготовки і підвищення кваліфікації практичних психологів у вищих навчальних закладах. – Київ : Ніка-Центр, 2002. – С. 18–28.
6. Помиткіна Л. В. Стратегічні рішення студентської молоді: визначення власної життєвої позиції / Л. В. Помиткіна // Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Педагогіка. Психологія : зб. наук. пр. – Київ : НАУ, 2014. – Вип. 5 (1). – С. 106–112.
7. Сечейко О. В. Розвиток професійно значущих якостей практичних психологів під час підготовки у вищому навчальному закладі / О. В. Сечейко // Вісник КНЛУ. Серія “Педагогіка та психологія”. – 2004. – № 6. – С. 281–286.
8. Сечейко О. В. Диференціальна психологія : підручник / О. В. Сечейко. – Київ : Нау-друк, 2016. – 326 с.

References

1. Andriychuk I. P. Investigation of the I-concepts` features of future practical psychologists / I. P. Andriychuk // Practical Psychology and Social Work. – 2001. – № 8. – S. 11–13.
2. Virna Zh. P. Motivational-Semantic Regulation in the Psychologist`s Professionalization : diss. ... d-ra psykhol. nauk : 19.00.01 / Zh. P. Virna. – Lutsk, 2004. – 438 s.
3. Dmitrenko A. K. Motivational and Ideological Aspects of choosing the psychologist's profession / A. K. Dmitrenko // Practical Psychology and Social Work. – 2012. – № 4. – S. 31–55.
4. Kadykova I. M. The meaning of life and the dynamics of value orientations of students-psychologists / I. M. Kadykova // Proceedings. Psychology and pedagogy. – Ostroh, 2000. – Vol. 1. – S. 161–166.
5. Panok V. G. Reforming the Content, Forms and Methods of Practicing Psychologists Training as an Urgent Requirement of Social Practice / V. G. Panok // Problems of Training and Professional Development of Practical Psychologists in Higher Educational Institutions. – Kyiv : Nika-Center, 2002. – S. 18–28.
6. Pomytkina L. V. Strategic decisions of student youth: definition of own vital position / L. V. Pomytkina / Periodical of the National Aviation University. Series: Pedagogy. Psychology : zb. nauk. pr. – Kyiv : NAU, 2014. – Vol. 5 (1). – S. 106–112.
7. Secheiko O. V. Development of the Professional Value of Practical psychologists During Preparation for the Upbringing of an Educational Institution / O. V. Secheiko // Bulletin KNLU. Series “Pedagogy and Psychology”. – 2004. – № 6. – С. 281–286.
8. Secheiko O. V. Differential Psychology : textbook / O. V. Secheiko. – Kyiv : NAU-Print., 2016. – 326 s.

O.V.Secheiko DYNAMICS OF PERSONAL PROFESSIONAL FUTURE FORECASTING BY STUDENTS-PSYCHOLOGISTS

The article is devoted to the issues analysis which related to the process of professional formation and identification of students-psychologists. The hypothesis of the study was based on the assumption that predictions of the personal professional future by students of psychology have significant differences depending on the year of study, values and motivation training. The article presents an analysis of long-term research data of testing a definite hypothesis. An author's questionnaire was developed for realization of the set tasks in order to identify students-psychologists priorities of professional activity in the future, to assess their own capabilities, to reveal the main training motives, and admission to psychological specialty, the level of valuation by students of their abilities and a number of interconnected factors related to learning as well as the presentation of their professional future. The students' priorities for their own professional implementation, and the main tendencies of forecasting personal professional future at different stages of education were determined based on the results of empirical research. Furthermore, the connection of revealed trends with the peculiarities of motivation and value orientations of students-psychologists, which are detected by psychodiagnostic tools, is analyzed.

The obtained results confirm the hypothesis. The students-psychologists of different courses have statistically significant diversities for educational motivation and value orientations depending on the tendencies of forecasting personal professional future. The most significant training motives for students of psychologists are the motive to become a highly skilled specialist, the motive for financial encouragement, the motive of intellectual satisfaction, the motive for obtaining a diploma. The obtained results of the research and the revealed tendencies confirm the need to actualize actions aimed at improving the training

of future psychologists, especially their personal transformations, which have a significant impact on the quality of the process of professional identification.

Key words: *psychologist, professional training, professional qualities, professional orientation, educational motives, professional identification, I-concept.*

УДК 159.923.2

А.І.СКРИПКА

DOI: https://doi.org/10.35619/prap_rv.vi12.74

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ СТАВЛЕННЯ ПІДЛІТКІВ ДО УЧАСНИКІВ БУЛІНГУ (НА ПРИКЛАДІ УЧНІВ ВІЙСЬКОВОГО ЛІЦЕЮ)

Наукове повідомлення висвітлює проблему дослідження ставлення підлітків до учасників булінгу.

У статті представлені результати теоретичного дослідження, проаналізовані існуючі зарубіжні та вітчизняні позиції щодо явища булінгу. З'ясовано та розглянуто особливості проблеми ставлення підлітків до учасників булінгу. Визначено роль та основні риси булінгу у житті підлітків та представлені результати дослідження відношення до булінгу підлітками на прикладі учнів військового ліцею ім. І.Богуна.

У статті запропоновані техніки щодо уникнення випадків булінгу та направлення підліткових здібностей на розвиток соціально-перцептивних особливостей з метою попередження випадків булінгу та насилля. Обґрунтовується необхідність психолого-педагогічної корекційної програми.

Ключові слова: *булінг, підліток, цькування, насилля, агресія, конфлікт, ставлення до учасників булінгу, індивідуально-психологічні особливості підлітків-учасників булінгу, особливі умови навчання ліцеїстів.*

Научное сообщение освещает проблему исследования отношения подростков к участникам буллинга. В статье представлены результаты теоретического исследования, проанализированы существующие зарубежные и отечественные позиции к явлению буллинга. Выяснено и рассмотрены особенности проблемы отношения подростков к участникам буллинга. Определена роль и основные черты буллинга в жизни подростков, также представлены результаты исследования отношения к буллингу подростками на примере учеников военного лицея им. И. Богунa.

В статье предложены техники по предотвращению случаев буллинга и направления подростковых способностей на развитие социально-перцептивных особенностей с целью предупреждения случаев буллинга и насилия. Обосновывается необходимость психолого-педагогической коррекционной программы.

Ключевые слова *буллинг, подросток, травля, насилие, агрессия, конфликт, отношение к участникам буллинга, индивидуально-психологические особенности подростков участников буллинга, особые условия обучения лицеистов.*

Постановка проблеми. Проблема цькування стає все більш актуальною у сучасному світі. Якщо раніше даній проблемі приділялась менша увага, то наразі це стає проблемою міжнародного масштабу з залученням соціологічних, психолого-педагогічних досліджень. Цькування періодично стає темою для ЗМІ та психологів, у зв'язку з випадками жорстокого прояву фізичних та психологічних травм. Насилля потребує найбільшої уваги, оскільки такі випадки визначають подальший розвиток підлітків і формують вже девіантну особистість. Хоча й сам підлітковий вік є за природою конфліктним, і участь підлітків у конфлікті є нормальним явищем, проблема булінгу відрізняється тим, що в ньому йдеться не про ситуативні протиріччя між двома сторонами, а в створенні, свідомо, довготривалого статусу вибору «жертви» та прагнення не змінювати цей статус. Явище булінгу знімає моральні кордони по відношенню до інших людей, і несе в собі соціально-небезпечний характер.

Україна займає місце в першій десятці країн Європи, де поширений феномен булінгу з-поміж 11-15-річних школярів за даними ВООЗ. За даними 2017 року 67% українських дітей або були жертвами, або кривдниками, або свідками булінгу. Чверть із них безпосередньо зазнали цькувань. 48% цих дітей нікому не розповіли про пережите, такі дані наводить ЮНІСЕФ [8]. Для запобігання булінгу потрібно підвищувати культуру населення. Проте, зараз не дуже велика увага приділяється моральному вихованню.